

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

STUDIJA

PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS REFORMOS POVEIKIO VERTINIMAS

Parengė:

Rimgailė Matulionytė

Jekaterina Navickė

Aistė Adomavičienė

Vilnius, 2017

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. SU REFORMA SUSIJUSIŲ ĮSTATYMŲ IR SITUACIJOS POKYČIŲ APŽVALGA	5
2. TYRIMO EIGA.....	8
3. TYRIMO REZULTATAI	9
3.1.Socialinės paramos reformos vertinimas	9
3.1.1. Paramos teikimo priartinimas prie žmonių – judėjimas teisinga kryptimi	9
3.1.2. Taupymas paramos gavėjų sąskaita ir netikslingas sutaupyto lėšų panaudojimas	10
3.2.Socialinės paramos nutraukimo arba sumažinimo problema.....	11
3.2.1. Griežtas turto ir santaupų testavimas – nelankstus trumparegiškas požiūris	11
3.2.2. Palaipsniui mažinama parama nepatenkina minimalių gyvenimo poreikių.....	13
3.2.3. Menkas paramos gavėjų informuotumas mažina paramos efektyvumą.....	14
3.2. Motyvuoti ir investuoti? Išmokų dydis, paskatos dirbti ir ryšys su paslaugomis	15
3.3.1. Išmokos dydžio paradoksas: tik duonai ir druskai, bet dirbti neapsimoka.....	16
3.3.2. Socialinės paslaugos: trūksta pagalbos įsidarbinti, šeimai, neformalaus vaikų ugdymo .	18
3.4. Iš paramos sistemos iškritę žmonės – “apie juos niekas nekalba”	19
3.5. Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis – neišnaudota galimybė	21
4. TYRIMO IŠVADOS.....	23
5. PARAMOS TOBULINIMO KRYPTYS	26
LITERATŪRA.....	28

IŽANGA

Socialinės paramos sistema Lietuvoje yra nuolat tobulinama. 2012 m. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo redakcija ((Nr. XI-1772, 2011-12-01, Žin., 2011, Nr. 155-7353 (2011-12-20)). Deklaruojami atnaujinto Įstatymo tikslai buvo didinti darbingo amžiaus asmenų įsitraukimą į darbo rinką, mažinti piktnaudžiavimą išmokų sistema, sumažinti skurdo spąstų riziką bei pasiekti asmenis, kuriems parama yra labiausiai reikalinga. Visgi, į reformos tikslus nebuvo įtrauktas paramos sistemai esminis skurdo mažinimo tikslas. Nėra paslaptis, kad reforma buvo vykdoma ekonominės krizės laikotarpiu, tad buvo siekiama kiek įmanoma mažinti išlaidas socialinei paramai.

2012 m. atlikus eksperimentą penkiose pilotinėse savivaldybėse, 2014 m. visoje Lietuvoje buvo įvykdyta socialinės paramos sistemos pertvarka. Siekiant stiprinti savivaldybių galias ir įtraukti bendruomenes, daugiau teisių, skiriant socialinę paramą, buvo suteikta savivaldybėms.

Nuo reformos pradžios 2012 m. iki 2016 m. išlaidos piniginei socialinei paramai sumažėjo apie 112 912 tūkst. eurų. Po reformos įgyvendinimo taip pat pastebėtas ženklus socialinės paramos gavėjų skaičiaus sumažėjimas. Palyginti su 2012 m., 2016 m. paramos gavėjų skaičius sumažėjo 60.4 proc. 2016 m. piniginės socialinės paramos gavėjais buvo apie 3 proc. Lietuvos gyventojų (Lietuvos statistikos departamentas). Paskutiniaisiais duomenimis iš viso piniginei socialinei paramai 2015 m. buvo skiriama vos apie 0.3 proc. BVP, t.y. gerokai mažiau už ES vidurkį.

Ministerijos užsakymu buvo atliktas tyrimas, kuris analizavo reformos poveikį iš savivaldybių perspektyvos (Lazutka et al. 2013). Savivaldybės neabejotinai džiaugiasi sutaupytais paramos išmokų lėšomis, kurias gali išleisti kitoms socialinėms ar su socialine sritimi nesusijusioms reikmėms. Visgi, nacionaliniu mastu skurdo rizikos bei kiti atskirties ir nelygybės rodikliai nemažėja ir siekia rekordines aukštumas po Lietuvos įstojimo į ES. Eurostat duomenimis, 2015 m. skurdo rizikos lygis Lietuvoje buvo 22.2 proc. (pagal šį rodiklį Lietuva 26-a ES; 2016 m. 21.9 proc.). Gini nelygybės lygis 2015 m. siekė 37.9 (kas yra aukščiausias nelygybės lygis ES; 2016 m. 37.0). Be to, reforma buvo sumažintas paramos išmokų dosnumas šeimoms su vaikais. Skurdo rizikos lygis tarp vaikų Lietuvoje yra ypač skaudus reiškinys ir 2015 m. siekė 28.9 proc. (2016 m. 25.6 proc.).

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau – Tinklas) išreiškia susirūpinimą dėl reformos poveikio, tiek kalbant apie didėjančią skurdo lygio paplitimą Lietuvoje, tiek kas liečia poveikį labiausiai nepasiturintiems mūsų visuomenės nariams. Pažymėtina, jog iki šiol nėra

išsamiai išanalizuotas reformos poveikis paramos gavėjams arba jos netekusiems asmenims. Todėl šiame tyrime į socialinę paramą siekiama pažvelgti iš paramos gavėjų ir su jais dirbančių nevyriausybinių organizacijų perspektyvos.

Tyrimo tikslas – **nustatyti socialinės paramos reformos poveikį paramos gavėjams ir su jais dirbančių nevyriausybinių organizacijų veiklai bei bendradarbiavimui su savivaldybėmis.** Taip pat bus aptartos galimos piniginės socialinės paramos skyrimo tvarkos tobulinimo kryptys.

Tyrimo metu buvo atlikti interviu su paramos gavėjais bei su asmenimis, kurie paramos nebegauna. Interviu metu buvo gilinamasi į paramos gavėjų padėtį ir pagrindinius iššūkius. Taip pat buvo atlikta fokus grupės diskusija su nevyriausybinių organizacijų atstovais, kuria buvo siekiama išanalizuoti paramos reformos poveikį ne tik jos gavėjams, bet ir su jais dirbančioms nevyriausybiniams organizacijoms. Atliekant tyrimo etapus, aktualius klausimus pateikė ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinės aprėpties departamento Piniginės paramos skyriaus atstovai.

Pirmame skyriuje bus pristatyta su reforma susijusių įstatymo nuostatų apžvalga, kurioje bus pateikti esminiai paramos mokėjimo tvarkos pakeitimai įvykdžius reformą. Antrame skyriuje pateikiama tyrimo eiga, pristatomi tyrimo metodai, respondentai. Trečiajame skyriuje pateikiami tyrimo rezultatai, cituojant tyrimo dalyvius, o tuo pačiu apibendrinant dalyvių įžvalgas ir pateikiant rekomendacijas. Ketvirtajame skyriuje pateikiamos tyrimo išvados. Galiausiai, apžvelgiamos labiausiai išryškėjusios socialinės paramos teikimo tobulinimo kryptys ir pasiūlymai.

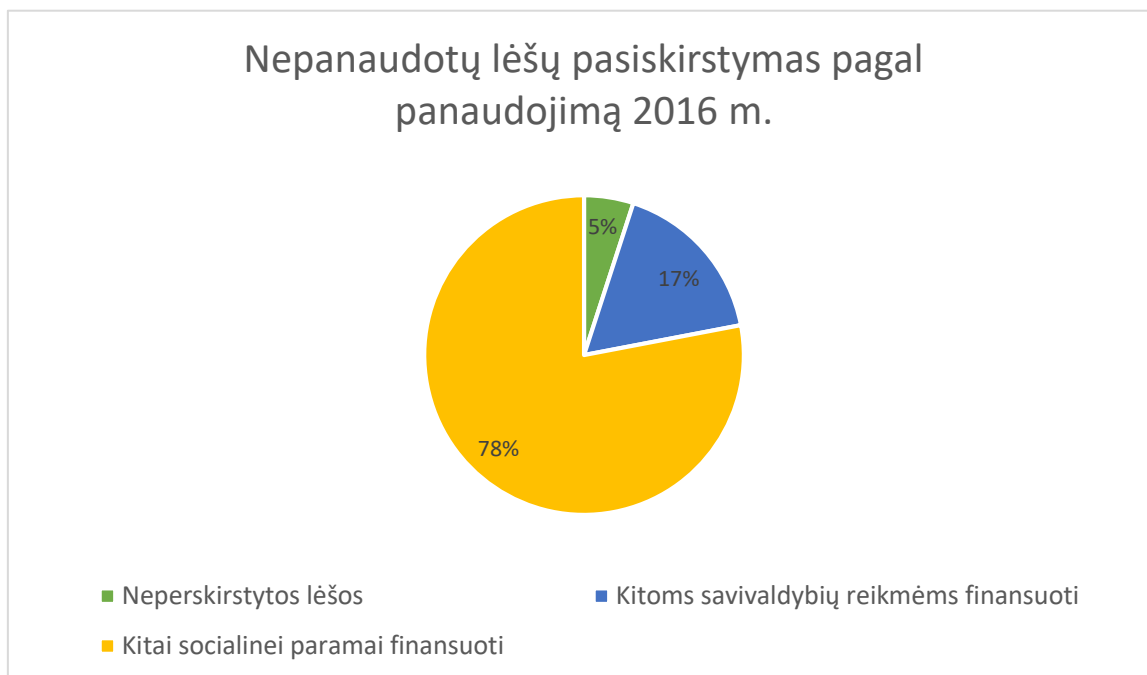
Asociacija „Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas“ įkurta 2006 metais ir šiuo metu vienija 42 nevyriausybines organizacijas, kurios kovoja su skurdu ir socialine atskirtimi. Tinklo tikslas – stiprinti Lietuvos NVO institucinius gebėjimus ir plėtoti jų bendradarbiavimą su nacionalinės bei vietos valdžios institucijomis, mažinant skurdą bei socialinę atskirtį Lietuvoje.

Tyrimas yra vykdomas bendradarbiaujant su Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo katedra. Tinklas nuoširdžiai dėkoja dr. Jekaterinai Navickei ir socialinės politikos studijų krypties studentei Rimgailei Matulionytei už pagalbą atliekant tyrimą. Taip pat socialinės politikos studijų krypties studentei Rūtai Drakšaitėi už pagalbą apdorojant tyrimo medžiagą. Nuoširdžiai dėkojame visiems tyrimo dalyviams – interviu respondentams bei fokus grupės dalyviams, atstovavusiems nevyriausybines organizacijas.

1. SU REFORMA SUSIJUSIŲ ĮSTATYMŲ IR SITUACIJOS POKYČIŲ APŽVALGA

Socialinės paramos sistemą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas (2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1675). Piniginės socialinės paramos teikimas buvo reformuotas ir nuo 2015 m. visos savivaldybės piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams (tiek socialinę pašalpą, tiek būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijas) teikia vykdydamos savarankiškąją savivaldybių funkciją, kuri yra finansuojama iš savivaldybių biudžetų lėšų. Pereinamuoju 2012-2014 m. laikotarpiu buvo numatytas padidintas finansavimas pagal krizės metu (2011 m.) buvusį poreikį paramos lėšoms. Taigi, paramos sistemoje po reformos egzistavo lėšų perteklius, kuris galėjo būti naudojamas sprendžiant gilėjančias skurdo ir socialinės atskirties problemas Lietuvoje. Tačiau tai neįvyko.

Svarbus reformos pokytis savivaldybėms yra galimybė laisvai disponuoti piniginei socialinei paramai skirtomis lėšomis. Tiesa, Įstatymas numato, jog nepanaudotos lėšos piniginei socialinei paramai, atsižvelgiant į poreikį, pirmiausia turi būti naudojamos kitai socialinei paramai finansuoti. Visgi, apie tokį poreikį kitai socialinei paramai yra palikta spręsti pačioms savivaldybių taryboms. Iki reformos, nepanaudotas tikslinių asignavimų lėšas socialinei paramai reikėjo grąžinti į valstybės biudžetą. Žinoma, finansavimo tvarkos pokyčiai skatina savivaldybes taupyti pramos lėšas, o vėliau jas naudoti kitoms reikmėms.

1 pav. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys, 2017.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, apibendrinusi 2016 m. duomenis, pažymėjo, jog 2016 m. savivaldybės nepanaudojo 140.8 mln. Eur iš skirtų 226.8 mln. Eur, t. y. 62.1 proc. piniginei socialinei paramai skirtų lėšų. Tai rodo arba didžiulius piniginės socialinės paramos taupymo mastus arba ypač dosnias valstybės biudžeto dotacijas savivaldybėms. Tiesa, 77.9 proc. sutaupyto lėšų buvo skirta kitai socialinei paramai finansuoti, 16.5 proc. skirta kitoms savivaldybių reikmėms, o 5.6 proc. lėšų liko neperskirstyta (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2017). Visgi, pažymima, jog ankstesniais metais sutaupyto lėšų panaudojimas ne socialinėms išlaidoms buvo kur kas aukštesnis, tačiau pastaraisiais metais situacija yra linkusi gerėti dėl griežtesnės Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kontrolės.

Įstatyme numatyta, jog Socialinės pašalpos dydis **vienam gyvenančiam asmeniui**, turinčiam teisę ją gauti, sudaro 100 proc. skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų (toliau – VRP) vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį. Studijos atlikimo metu VRP dydis siekė 102 eurus. Nepaisant didėjančių kainų ir pasikeitusios ekonominės situacijos, šis dydis nebuvo keičiamas nuo 2008 m. Taigi, piniginės paramos suma per pastarąjį dešimtmetį beveik penktadaliu nuvertėjo dėl infliacijos, o tiksliau – 18 proc. (Skaičiuota autorių pagal Eurostat harmonizuoto vartojimo kainų indekso duomenis (Eurostat, 2017) ir 2017 m. Lietuvos centrinio banko vartojimo kainų indekso pokyčio prognozę (Lietuvos bankas, 2017). Tiesa, svarbu paminėti, jog 2017 m. rugsėjį Vyriausybė pritarė Ministerijos siūlymui didinti VRP dydį ir jau nuo 2018 m. šis sieks 122 eurus.

Reikia pažymėti, kad kelių asmenų šeimos gauna dar mažiau, negu minėti 102 eurai asmeniui. Maksimalus socialinės pašalpos dydis **bendrai gyvenantiems asmenims**, turintiems teisę ją gauti, sudaro:

- 1) pirmam asmeniui – 100 proc. VRP ;
- 2) antram asmeniui – 80 proc. VRP;
- 3) trečiam ir paskesniems asmenims – 70 proc. VRP.

Taigi, piniginė socialinė parama vaikui per mėnesį dažniausiai tebesiekia 71.4 euro. Be to, naujoji Įstatymo redakcija numato, jog darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems asmenims socialinės pašalpos dydis yra su laiku mažinamas:

- 1) 20 proc. – kai socialinė pašalpa mokama nuo 12 mėnesių iki 24 mėnesių;
- 2) 30 proc. – nuo 24 mėnesių iki 36 mėnesių;
- 3) 40 proc. – nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių;

4) 50 proc. – 48 mėnesių iki 60 mėnesių;

5) 50 proc. parama nepinigine forma skiriama asmenims, gavusiems socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių kol asmenys nedirbs (taip pat savarankiškai nedirbs) arba nedalyvaus savivaldybės administracijos organizuojamoje visuomenei naudingoje veikloje 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius.

Palaispniui mažinant pinigines paramos sumą iki 51 euro mėnesiui yra siekiama skatinti žmones kuo greičiau rasti kitų lėšų pragyvenimui. Visgi, regionuose, kur tebėra aukšti nedarbo rodikliai tai gali reikšti niūrias išgyvenimo strategijas – nelegalų menkai apmokamą darbą, emigraciją arba susitaikymą su skurdo situaciją.

Tiesa, numatytos ir teigiamos paskatos įsidarbinti sugebėjusiems paramos gavėjams. Papildomai skiriama 50 proc. mokėtos socialinės pašalpos už kiekvieną išdirbtą mėnesį, bet ne ilgiau kaip 6 mėnesius, jeigu:

- 1) asmens atlyginimas yra ne mažesnis už minimalųjį, bet ne didesnis nei du mėnesiniai atlyginimai;
- 2) asmuo ne trumpiau kaip 6 mėnesius iš eilės buvo registruotas bedarbis;
- 3) asmuo buvo socialinės pašalpos gavėjas bent vieną mėnesį per paskutinius 3 mėnesius prieš įsidarbinimą.

Svarbu paminėti ir tai, jog savivaldybės savo nuožiūra gali skirti ir didesnę pinigines paramos išmoka, negu numatyta Įstatyme. Tad savivaldybės po reformos turi daugiau lankstumo ne tik mažinti, bet ir lanksčiai didinti išmokų dydžius, atliepian paramos gavėjų situaciją ir poreikius.

Be to, po reformos savivaldybėms suteikta teisė pasitelkti paramos gavėjus neapmokamai visuomenei naudingai veiklai. Nesutikus to daryti, savivaldybės gali mažinti, stabdyti arba nutraukti pinigine paramą.

Reforma taipogi buvo siekiama labiau įtraukti bendruomeninių ir nevyriausybinų organizacijų atstovus bei gyvenamosios vietovės bendruomenės narius į paramos teikimo procesą. Kaip parodė mūsų atliktas tyrimas, apie socialinės paramos mokėjimo tvarkos pasikeitimus paramos gavėjai ir jiems pagalbą teikiančių nevyriausybinų organizacijų atstovai nėra pakankamai informuoti.

2. TYRIMO EIGA

Tyrimo tikslas – **nustatyti socialinės paramos reformos poveikį paramos gavėjams ir su jais dirbančių nevyriausybinių organizacijų veiklai bei bendradarbiavimui su savivaldybėmis.** Tyrimas atliktas dviem etapais: interviu su socialinę paramą gaunančiais ir jos netekusiais asmenimis; fokus grupės diskusija su Tinklo narių atstovais, dirbančiais su socialinės paramos gavėjais. Atliekant abu tyrimo etapus, aktualius klausimus pateikė ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinės aprėpties departamento Piniginės paramos skyriaus atstovai. Tyrimas atliktas 2017 m. pavasarį.

1. Fokus grupės diskusija su Tinklo narių atstovais. Fokus grupėje dalyvavo 7 nevyriausybinių organizacijų darbuotojai. Siekiant platesnės tyrimo aprėpties, diskusijoje buvo kviečiami dalyvauti asmenys iš skirtingų regionų: Vilniaus, Kauno, Radviliškio, Anykščių ir Marijampolės. Darbuotojai atstovavo skirtingo dydžio organizacijas, dirbančias su įvairiomis tikslinėmis grupėmis – nuteistaisiais, priklausomybių turinčiais asmenimis, smurtą patiriančiomis moterimis, socialinės rizikos šeimomis, skurdą patiriančiais asmenimis. Diskusijos metu siekta išsiaiškinti nevyriausybinių organizacijų požiūrį į socialinės paramos teikimo tvarkos pokyčius. Taip pat buvo siekta aptarti piniginės socialinės paramos reformos poveikį nevyriausybiniams organizacijoms bei jų klientams.

2. Interviu su socialinės paramos gavėjais arba jos netekusiais asmenimis. Buvo atlikti 6 interviu su asmenimis kurie gauna sumažintą socialinę išmoką (2 asmenys); nebegauna išmokos (2 asmuo); šiuo metu vis dar gauna paramą (1 asmuo); kreipėsi dėl piniginės paramos, bet ši nebuvo suteikta (1 asmuo). Apklaustieji buvo iš skirtingų regionų – Vilniaus, Kauno, Jonavos bei Visagino. Interviu metu buvo gilinamasi į respondentų patirtis, susijusias su socialinės paramos gavimu; siekta nustatyti, kaip jie vertinas socialinės paramos teikimo tvarką; taip pat buvo aiškinamasi, dėl kokių priežasčių socialinės išmokos buvo sumažintos arba nutrauktos, kokias pasekmes tai lėmė.

Atliekant tyrimą buvo laikomasi konfidencialumo ir tyrimo etikos principų. Tekste neminimi asmenų duomenys bei organizacijų pavadinimai. Tyrimo rezultatai analizuojami remiantis grindžiamąją teorija, o aprašomi pasitelkiant fokus grupės dalyvių *[NVO]*, socialinės paramos gavėjų arba jos netekusių asmenų *[PG]* komentarus.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Socialinės paramos reformos vertinimas

Tyrimo metu paaiškėjo, jog iš esmės nevyriausybinės organizacijos pritaria pinigines paramos reformai, tačiau pastebi iškylančias grėsmes dėl perteklinio taupymo paramos gavėjų sąskaita. Žemiau aptariami aspektai, keliantys nerimą nevyriausybinių organizacijų atstovams.

3.1.1. Paramos teikimo priartinimas prie žmonių – judėjimas teisinga kryptimi

[NVO] Nevyriausybinių organizacijų atstovai vieningai sutiko, jog pinigines socialinės paramos reforma – judėjimas teisinga kryptimi: *„Iš vienos pusės, reforma mus veda eiti į priekį“*; *„Iš esmės, sprendimas perduoti pašalpų administravimą savivaldai nebuvo netinkamas. Visgi paslauga turi būti organizuojama kuo arčiau žmonių.“* Nevyriausybinių organizacijų atstovai teigiamai vertina subsidiarumo principo skatinimą, t.y. paramos organizavimo ir teikimo funkcijos perdavimą žemesnei institucinei grandžiai. Šiuo atveju savivaldybės, turėdamos daugiau galių ir būdamos arčiau žmonių, turi didelį potencialą tiksliau nustatyti gyventojų poreikius ir taikliau organizuoti ir naudoti pinigines socialinės paramos teikimą.

[NVO] Diskusijos dalyviai pripažįsta, jog ištis neretai pasitaiko piktnaudžiavimo parama atveju, todėl siekis sugriežtinti socialinės paramos teikimo sąlygas ir apriboti paramos gavėjų ratą iš esmės yra pagrįstas: *„Yra žmonių, kurie išmoksta gyventi mūsų sukurtoje sistemoje taip, kad galvotų apie išgyvenimo strategiją šiandien, o ne rytoj...“*; *„Tąsosi dvidešimt metų ir daugiau. Ar gali būti, jog tokia sunki materialinė padėtis yra pastovi?“*

[NVO] NVO atstovų, nuomone, paramos teikimo decentralizacija yra veiksminga priemonė, padedanti atskirti paramos sistema piktnaudžiaujančius asmenis, kuriems ji ištis nėra reikalinga: *„Tie, kurie galėjo gyventi be pašalpų, ir toliau sėkmingai gyvena.“* Taip pat svarbu, jog reforma paskatino žmonių bendruomeniškumą ir pilietiškumą. Žmonės skatinami aktyviau reaguoti į asmenis, kurie naudojami socialine parama, nors yra pajėgūs savimi pasirūpinti arba užsiima nelegalia veikla: *„Labai svarbi yra kaimynų reakcija <..> mes irgi galime vetuoti, kai paramą gauna tie, kuriems nereikia.“*

[NVO] Diskusijos metu taip pat buvo pateikiami pavyzdžiai, kuomet bendruomenės nariai yra linkę bendradarbiauti skiriant paramą: *„Žinau, kad seniūnai glaudžiai bendradarbiauja su*

socialine darbuotoja, kuri yra pavaldi rajonui. Taip pat ir su kaimo bendruomene. Jie susirenka, aptaria tuos klausimus.“ Tuo pačiu buvo pažymėta, jog tokia praktika taikoma ne visur ir itin priklauso nuo savivaldybės.

Taigi, socialinės paramos teikimo priartinimas prie esamų ir potencialių jos gavėjų nevyriausybinių organizacijų atstovų yra vertinamas kaip, iš esmės, teigiamas aspektas, kurį reikėtų toliau stiprinti. Galima pastebėti, jog yra svarbu išnaudoti ne tik vietos bendruomenės potencialą, bet ir vietos nevyriausybinių organizacijų įdirbį. Skatinti glaudesnę savivaldybių ir nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimą teikiant socialinę paramą ir paslaugas.

3.1.2. Taupymas paramos gavėjų sąskaita ir netikslingas sutaupyto lėšų panaudojimas

[NVO] Visgi, fokus grupės dalyviai išreiškė susirūpinimą, jog sudaroma situacija, kuomet savivaldybės yra suinteresuotos lėšų taupymu. Savivaldybėms suteikiant laisvę paskirstyti sutaupytas socialinių išmokų lėšas, sukuriama paskata griežčiau vertinti socialinės paramos gavėjų padėtį. Diskusijos metu buvo išsakyti nuogastavimai dėl to, jog ne visos situacijos, kuomet paramos teikimas buvo nutrauktas, buvo piktnaudžiavimo parama atvejais: „<...> *buvo labai džiaugiamasi, kad savivaldybė sutaupė daug lėšų, neva atrinko visus tuos tinginius, piktnaudžiautojus ir panašiai. Taip, yra tame tiesos, <...> bet tikrai yra nemaža dalis žmonių, su kuriais neaišku, kas atsitiko.*“

[NVO] Diskusijos dalyviai pažymėjo, jog tenka susidurti ir su atvejais, kuomet nutraukus arba sumažinus socialinę paramą, asmenys atsidūrė nepritekliuje. Buvo pažymėta, jog nors socialinės paramos reforma buvo teisingas žingsnis, vis dar yra nemažai įgyvendinimo spragų: „*labai daug kas priklauso nuo to, kaip mes įgyvendiname socialinės paramos reformą.*“

[NVO] Organizacijų atstovams labai svarbus klausimas, kur panaudojamos sutaupytos savivaldybių lėšos. Susirūpinimą kelia tai, jog neretai jos naudojamos ne socialinėms reikmėms, o miesto infrastruktūros gerinimui ar kitoms išlaidoms: „*Tvarko miesto infrastruktūrą ir panašiai. Tai gatves reikia padengti, tai šaligatviams, tai dar kažkam.*“ Nors ir sutinkama, kad investicijos į miesto infrastruktūrą yra išties svarbios, NVO atstovai mano, jog socialinei paramai skirtos lėšos turi būti panaudojamos investicijoms į žmonių socialinę apsaugą: „<...> *neteisinga lėšas naudoti kelių apšvietimui, kai žmonės kaimuose ir vaikai mokyklose skursta, neturi darželių*“; „*Argumentas yra tas, kad tai dėl žmonių gerovės. <...> Taip, tame irgi yra tiesos. Bet iš tiesų savivaldybės randa apėjimą, kaip pritraukti likusias lėšas. Jas panaudoja socialinėms ir kitoms reikmėms, bet ne taip tikslingai, kaip turėtų.*“

Lėšų panaudojimo statistika ir didėjanti socialinėms reikmėms skiriama dalis iš sutaupytų paramos lėšų (žr. 1 skyrių) rodo svarbą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmenį siekiant tikslingesnio lėšų panaudojimo iš savivaldybių pusės. Ministerijos įtaka turi būti labiau išnaudojama apmokant savivaldybių vadovybę ir paramos skyrių personalą dėl būtinybės investuoti į socialinės aplinkos gerinimą, socialinių ir integracinių paslaugų plėtrą, taip pat pasitelkiant vietos nevyriausybinės organizacijas.

3.2. Socialinės paramos nutraukimo arba sumažinimo problema

Tyrimo metu išryškėjo pagrindinės socialinės paramos nutraukimo arba sumažinimo priežastys: 1) griežtas turto ir santaupų testavimas skiriant socialinę paramą, bei 2) ilgas paramos gavimo laikotarpis, kuomet parama yra palaipsniui mažinama. Vis dėlto, atliekant interviu paaiškėjo, jog yra atvejų, kuomet paramos gavėjai tiksliai nežino, kodėl parama buvo nutraukta. Todėl, kalbant apie paramos nutraukimo bei sustabdymo priežastis, svarbu atkreipti dėmesį ir į 3) paramos gavėjo informuotumą. Žemiau šie trys aspektai bus aptarti detaliau.

3.2.1. Griežtas turto ir santaupų testavimas – nelankstus trumparegiškas požiūris

[NVO] Fokus grupės diskusijos dalyviai įvardijo situacijas, kai asmenims parama buvo nutraukta dėl turimo turto. Viena sukėlusį susirūpinimą turto rūšis – transportas. Fokus grupės diskusijos metu buvo pateiktas pavyzdys, kuomet jaunai šeimai, auginančiai du vaikus socialinė parama nebuvo skirta dėl turimo automobilio – „<...> *pašalpa nebuvo teikta nes tas automobilis buvo vertas penkiolika tūkstančių litų ir tai reiškia, kad jie turi pinigų. Vadinasi, kad žmonėms reikėjo parduoti, tikriausiai...*“ Anot darbuotojos, tokia situacija gali būti kvestionuojama. Darbuotoja pažymėjo, jog transportas yra labai svarbus asmenims, ieškantiems darbo, o ypač tiems, kurie gyvena kaimuose ar atokesnėse vietose. Automobilio praradimas gali itin apsinkinti įsidarbinimo galimybes: „<...> *maža vietovė, darbo nėra <...>, kai, atrodo, automobilis yra vėlgė galimybė, priemonė darbui. Jeigu tu neturi automobilio, tai tu esi įkalintas, nes niekas kitas tavęs nevežioja trisdešimt kilometrų į darbą.*“

[PG] Darbuotojos prielaidas patvirtino ir pati šeima, kuri buvo apklausta interviu metu. Moteris pažymėjo, jog jokių pajamų tuo metu neturėjo: „<...> *gimė mūsų mažiukas ir mes norėjome gauti socialinę pašalpą, kadangi aš mokiausi, o vyras negalėjo dirbti, nes buvo su vaiku. Bet mes pašalpos negavome.*“ Respondentė patvirtino, jog socialinės paramos negavo dėl

automobilio: „<...> vyro tėvai padovanojo automobilį ir užrašė jo vardu. Kadangi jo vardu buvo automobilis, mes jau skaitėmės labai turtinga šeima ir negalime turėti teisės į pašalpą.“

[PG] Dėl to, jog paramos negavo, šeima atsidūrė ypatingai sunkioje padėtyje: „*Jeigu mūsų tėvai nebūtų galėję mums padėti tai net nežinau, iš ko mes būtume tuo metu gyvenę, nes realiai tai visiškai jokių pajamų nebuvo – nulinės pajamos. Aš nemanau, kad taip turėtų būti. Tuo labiau jauniems žmonėms.*“

[NVO] Kitas nevyriausybinės organizacijos darbuotojos pateiktas pavyzdys, kuomet depresija serganti ir įsidarbinti negalinti moteris neteko socialinės paramos dėl paveldėto nedidelės vertės turto: „*O po to, kadangi ji turėjo kažkiek turto ir santaupų, jai iš viso nuėmė tą pašalpą.*“ Darbuotoja išreiškė susirūpinimą, jog netekus teisės į išmokas, asmuo gyvena tik iš santaupų: „<...> *gyvena žmogus iš santaupų, bet neaišku, kiek ji taip gyvens. Žmogus skursta kiekvieną dieną.*“ Šiuo atveju asmuo susiduria su ateities neapibrėžtumu. Netekus reguliarių pajamų, kyla rizika, jog visos santaupos bus išekvotos ir asmuo galiausiai nebeturės jokio pragyvenimo šaltinio, vadinasi, atsidurs dar didesnėje atskirtyje ir skurde.

[NVO] Diskusijos dalyviai pažymėjo, jog itin svarbu didinti lankstumą teikiant socialines išmokas ir labiau atsižvelgti į kiekvieno paramos gavėjo situaciją individualiai: „*Kiek įmanoma, reikia didinti lankstumą, skatinti individualistinį požiūrį.*“

[PG] Atlikti interviu su paramos gavėjais taip pat atskleidė, jog paramos teikimo tvarkos lankstumo vis dar trūksta. Minėti pavyzdžiai rodo, jog tam tikrais paramos nutraukimo arba nesuteikimo atvejais, gyventojai susiduria su realia skurdo rizika ir gali būti paliekami užribyje. Patys paramos gavėjai teigė, jog tobulinant išmokų teikimo tvarką reikia „*tiesiog daugiau bendrauti su žmonėmis... Eiti tiesiogiai, žiūrėti tikrai, kaip tie žmonės gyvena, kaip, kas, ir ar jiems reikia pagalbos.*“

Apibendrinant pateiktus pavyzdžius, galima įžvelgti, jog dabartinės socialinės paramos teikimo nuostatos iš sistemos gali išstumti asmenis, kuriems netekus išmokų gresia skurdas. Požiūris, jog asmuo neturi gauti socialinių išmokų, nes turi santaupų ar kito turto, tam tikrais atvejais gali būti trumparegiškas. Materialaus turto, tokio kaip automobilio, netekimas ar pardavimas gali sumažinti paskatas ir realias galimybes įsidarbinti. Be to, neatsižvelgiama į tai, jog santaupos bus išleistos kasdienėms išlaidoms, ir asmuo galiausiai susidurs su skurdo rizika.

Siekiant išvengti tokios situacijos, reikėtų peržiūrėti minimalaus turto ir piniginių santaupų normatyvus socialinei paramai. Taip pat reikėtų labiau skatinti savivaldybes aktyviau naudotis Įstatymu jiems deleguota teise skirti socialinę paramą arba koreguoti jos dydį, atsižvelgiant į

konkrečias potencialių ar esamų paramos gavėjų aplinkybes. Toks lankstumas galimai padidintų sistemos efektyvumą, leistų formuoti teigiamą savivaldos įvaizdį, pilnai išnaudoti Įstatymo suteikiamas galimybes taikyti ne tik neigiamas, bet ir teigiamas paramos gavėjų skatinimo priemones.

3.2.2. Palaipsniui mažinama parama nepatenkina minimalių gyvenimo poreikių

[PG] Socialinės paramos mažinimas dėl to, jog asmuo gauna paramą ilgą laiką yra viena dažniausių priežasčių, kuri taip pat kelia susirūpinimą. Interviu metu pašnekovai teigė, jog sumažinta parama vargiai patenkina minimalius pragyvenimo poreikius: *“Buvo dar pradžioj didesnė [pašalpa], bet paskui ją vieną kartą sumažino, po to antrą, trečią kartą... Dabar išvis 60 eurų liko <...> Ką iš tų 60 eurų galima nusipirkti...”*

[NVO] Nevyriausybinų organizacijų darbuotojai sutinka, jog socialinė parama turi būti laikina ir turėtų skatinti paramos gavėjų grįžimą į darbo rinką, todėl periodišką paramos mažinimas yra pagrįstas: *“<...> pašalpos kasmet mažinamos procentaliai. Manychiau, jog tikslas yra tas, kad žmogus būtų skatinamas ieškotis darbo.”* Vis dėlto, diskusijos metu buvo pažymėta, jog ne visiems paramos gavėjams pavyksta lengvai įsidarbinti. Organizacijų atstovai išskyrė grupes, kurios susiduria su ypatingais sunkumais ieškant darbo – tai asmenys turintys sveikatos problemų, iš įkalinimo įstaigų išėję asmenys bei kaimo gyventojai.

[NVO] Nevyriausybinų organizacijų atstovai pažymėjo, jog sveikatos problemų turintys asmenys dažnai nėra pajėgūs įsidarbinti: *„Moteris turi problemų su depresija ir tiesiog jai surasti darbą... Mes ieškojom du metus, bet būtent dėl tos negalios, neįmanoma surasti darbo, nes žmogui atsiranda daug baimių, atsiranda visko...”* Vis dėlto, nepaisant tam tikrų sveikatos problemų, palaipsniui parama buvo mažinama: *„Ji tiesiog ilgai stovėjo darbo biržoje <...> Gyvena viena ir išgyventi už tuos 80 eurų yra problematiška.”*

[PG] Viena iš tyrimo respondenčių, kuri šiuo metu yra įgijusi neįgalumą, patvirtino, jog asmenys su sveikatos problemomis atsiduria ypatingoje socialinėje rizikoje: *„Tik dėl ligos aš neturiu reikiamo darbo stažo, nors man dabar 34 metai <...> Aš turiu aukštąjį išsilavinimą, bet problema ta, kad man sugedo sveikata ir aš negalėjau įgyti darbo stažo.”* Respondentė teigė, jog asmenys, turintys sveikatos problemų turėtų sulaukti papildomo dėmesio ir specialios pagalbos.

[NVO] Diskusijos dalyviai taip pat akcentavo, jog darbo rinkoje sunku įsitvirtinti asmenims, išėjusiems iš įkalinimo įstaigų: *„<...> turime labai daug pavyzdžių, kad sunku labai žmonėms, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų.”* Buvę nuteistieji susiduria su ypatinga visuomenės stigmatizacija,

todėl darbdaviai vengia juos įdarbinti: „*Niekas jų nenori. Jie patys gali norėti kiek tik nori. <...> Bet jų neima. Pasakai iš kur – viskas.*“

[NVO] Kaimo gyventojams taip pat yra sunku įsidarbinti dėl to, jog atokiose vietovėse tiesiog nėra darbo: „*Kaimuose tikrai žmonėms yra labai sunku.*“ Atokiau gyvenantys asmenys susiduria su darbo rinkos pasiekiamumo problema, todėl neretai negali įsidarbinti net ir dedant dideles pastangas.

Apibendrinant, nors socialinės paramos mažinimas buvo įvestas kaip papildoma paskata dirbti, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog kai kuriems asmenims ar socialinėms grupėms yra ypatingai sunku susirasti darbą. Be to, svarbu akcentuoti, jog šiuo metu nustatytas Valstybės remiamų pajamų dydis (102 EUR) yra ženkliai mažesnis nei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu apskaičiuotas minimalių poreikių dydis (238 EUR, Navickė 2016). Taigi tolimesnis šio dydžio mažinimas pakerta socialinės paramos sistemos tikslą – gavėjų minimalių poreikių užtikrinimą. Reikėtų ieškoti ir stiprinti teigiamas paskatas paramos gavėjų įsidarbinimui, bei sudaryti realias galimybes tai padaryti, t.y. plėsti socialinės, darbinės rehabilitacijos ir integracines paslaugas, didinti darbo vietų pasiekiamumą, vaikų ir kitokios ilgalaikės priežiūros prieinamumą, svarstyti dalies darbinių pajamų neįskaičiavimo galimybes nustatant teisę į paramą.

3.2.3. Menkas paramos gavėjų informuotumas mažina paramos efektyvumą

[NVO] Komunikavimas su socialinės paramos gavėjais yra neabejotinai svarbus socialinės paramos teikimo aspektas. Nevyriausybinų organizacijų atstovai patvirtino, jog informavimas yra vienas iš įrankių, siekiant užtikrinti efektyvų paramos teikimą. Svarbu tinkamai informuoti socialinės paramos gavėjus ir pabrėžti, jog socialinės paramos teikimas yra laikinas ir negali pakeisti pastovių pajamų, tokių kaip darbo užmokestis: „*Svarbu paaiškinti žmogui, kodėl mes duodam pašalpą ir už ką, ir kodėl.*“

[NVO] Tuo pačiu pastebėta, jog sėkminga komunikacija su paramos gavėjais vis dar nėra pakankamai išplėtotą: „*<...> reikia paaiškinti žmogui, už ką jis gauna paramą, kokios yra jo pareigos <...> Bet paramos teikimo proceso išaiškinimo vis dar trūksta.*“

[PG] Neveiksmingos komunikacijos požymiai atsiskleidė ir atliekant interviu su paramos gavėjais. Kalbant apie bendravimą su socialinės paramos skyriaus darbuotojais, respondentų nuomonės išsiskyrė. Vieni respondentai teigė, jog bendravimas su skyriaus darbuotojais gali būti

keblus: „*Tiesą sakant, mums netgi labai nepatiko. Jeigu būtume akiplėšiškesni žmonės, tai turbūt būtume net ir sukonfliktavę su darbuotojais.*“ Tuo tarpu kiti respondentai teigė, jog bendravimas nebuvo sudėtingas ir nusiskundimų neturėjo: „<...> *nuo žmogaus priklausu, bet man tai jokių problemų nebuvo, viskas būdavo normaliai, labai geranoriškai.*“, „*Palankiai buvo nusiteikę...*“

[PG] Vis dėlto, du apklaustieji paramos gavėjai, šiuo metu gaunantys sumažintą išmoką, negalėjo tiksliai įvardinti, kodėl parama buvo sumažinta: „*Žinokit, aš net nežinau.*“, „*Pradžioje buvo 102 eurai, po to sumažino iki 71. Aš nežinau kodėl.*“

[PG] Apie komunikacijos spragas taip pat kalbėjo ir respondentė, pasakojusi, jog dėl turimo automobilio negavus paramos, savivaldybės darbuotojos patarė automobilį perrašyti ir tuomet kreiptis iš naujo. Tačiau, kaip paaiškėjo tik vėliau, paramą gauti buvo per vėlu: „*Tai mes bandėm susitvarkyti, mums sakė: „Važiuokit, perrašykite mašiną“ – nuvažiuom, perrašėm mašiną, vėl už tai mokėjome pinigus, bet paskui vėl atėjome į savivaldybę. Sako – „Jau viskas, per vėlu jau. Metus laiko neturėsite teisės kreiptis pašalpos.“*“ Ši situacija atskleidžia, jog pareiškėjai, besikreipiantys socialinės paramos, vis dar susiduria su įvairiais neaiškumais.

[NVO] Visgi su informuotumo spragomis neretai susiduria ne tik patys paramos gavėjai, bet ir nevyriausybinių sektoriaus darbuotojai. Diskusijos metu paaiškėjo, jog dalis nevyriausybinių organizacijų atstovų iki šiol nežinojo apie paprastai itin teigiamai vertinamą papildomą išmoką įsidarbinus: „*Aš prisipažinsiu, kad aš šito nežinojau turbūt. Ir aš pirmą kartą išgirdau šitą informaciją.*“ (Taip pat žr. 3.5 skyrelį)

Minėti pavyzdžiai rodo, jog bendraujant su paramos gavėjais vis dar esti didelių jų informavimo spragų. Dažnai pasitaiko, kad asmenys nėra pakankamai informuojami apie paramos teikimo paskirtį, principus, procedūras, jos mažinamą. Tyrimo metu paaiškėjo, jog visų socialinės paramos sistemos pasikeitimų nežino ir pagalbą teikiančios nevyriausybinių organizacijos. Studijos autorių nuomone, Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems asmenims įstatymas yra vienas iš sudėtingiausių ir painiausių teisės aktų Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje. Taigi, yra būtina paprastinti paramos teikimo tvarką, ieškoti tinkamų lengvai suprantamų būdų informuoti socialinės paramos gavėjus apie jų teisę gauti paramą ir susijusius įsipareigojimus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turėtų dėti daugiau pastangų reguliariai informuojant ne tik savivaldybių darbuotojus, bet ir vietas nevyriausybines organizacijas apie paramos teikimo tvarkos pasikeitimus.

3.2. Motyvuoti ir investuoti? Išmokų dydis, paskatos dirbti ir ryšys su paslaugomis

Pabrėžiant socialinės paramos teikimo laikinumą bei tai, jog asmenys yra skatinami kuo greičiau įsidarbinti, labai svarbi asmenims teikiamų įsidarbinimo paslaugų ir konsultavimo kokybė. Taip pat itin reikšmingas ir išmokų dydis bei mokėjimo tvarka, kurie užtikrintų orų pragyvenimo lygį, bet tuo pačiu motyvuotų dirbti. Toliau aptarsime tyrimo metu išryškėjusią paramos išmokų dydžio ir mokėjimo tvarkos problematiką bei socialinės piniginės paramos sąsajas su socialinėmis paslaugomis.

3.3.1. Išmokos dydžio paradoksas: tik duonai ir druskai, bet dirbti neapsimoka

[PG] Tyrimo metu išryškėjo požiūris, jog šiuo metu socialinės paramos išmokos dydis yra per mažas: „<...> **šiek tiek galėtų didesnė būti...**“ Su tuo sutiko visi interviu metu apklausti paramos gavėjai bei jos netekę asmenys. Respondentai tvirtino, jog išmokos ne visada užtenka ir pagrindiniams poreikiams patenkinti: „**Vien iš paramos tikrai nepragyvensi. Nebuvo pakankama, aišku.**“, „**102 eurai. Ar įmanoma iš tokių pinigų išgyventi? Juokinga parama. Neįmanoma...**“

[NVO] Apie itin mažą paramos dydį kalbėjo ir fokus grupės dalyviai. Organizacijų atstovai pritarė, jog šiuo metu paramos dydis yra ištis mažas. Vienas iš dalyvių pabrėžė, jog socialinė parama neužtikrina oraus pragyvenimo lygio: „**Čia duodama tik gyvastį išlaikyti.**“

[NVO] Akcentuojama, jog socialinės paramos paskirtis turėtų būti investavimas į žmogų. Socialinė išmoka turėtų būti tokio dydžio, jog asmuo galėtų ne tik išgyventi, bet ir turėtų galimybę išlaikyti ryšius bei socialinius įgūdžius: „**Reikia galvoti, kaip socialinę paramą paversti investicija. Bet tai daug kainuoja...**“ Vis dėlto, organizacijų atstovai teigia, jog šiuo metu esančio dydžio išmoką vargiai galima vadinti investavimu į žmogų: „**Tie 102 eurai yra tik duonai ir druskai. Apie investavimą į žmogų... Čia ne investavimas...**“

[PG] Vis dėlto, organizacijų atstovai bei patys paramos gavėjai pripažįsta, jog net ir šiuo metu pasitaiko atvejų, kuomet paramos dydžiu yra piktnaudžiaujama. Respondentai pripažįsta, jog tam tikrais atvejais, paramos dydis yra ganėtinai didelis ir ieškotis darbo tiesiog neapsimoka. Šiuo atveju turima omenyje šeimas, auginančias vaikus: „<...> **jiems [asmenims, gyvenantiems šeimoje] visai neapsimoka eiti dirbti, nes jie pragyvena ir šitaip.**“

[NVO] Diskusijos dalyviai taip pat atkreipė dėmesį, jog didelės šeimos ne visuomet yra linkusios ieškotis darbo ir verčiau renkasi socialines išmokas: „**Kai šeima gauna visą tą paramą kaip šeima, tai ji tiesiog nenori dirbti. Ir negali, nes jei išeis į darbą, tai atsiras papildomų problemų. Tuomet tie pinigai, kurie bus išleisti iš atlyginimo, tiesiog neatsipirks.**“

[NVO] Tokia situacija paprastai lemia skurdo bei neaktyvumo spąstus. Racionaliai įvertinus bei palyginus darbo užmokestį bei socialinės paramos išmokos ir kitų socialinių paslaugų vertę, asmenys pasirenka pastarąjį variantą: „**Jeigu pašalpa kartais būna didesnė už atlyginimą, tai... Aš ir pati turbūt nedirbčiau...**“

[NVO] Nevyriausybinų organizacijų atstovai pabrėžė, jog itin didelė skurdo spąstų rizika yra susijusi su per didelėmis išskaitomis iš darbo pajamų: „**Jeigu pajamos viršija 5 eurais tą ribą, tai asmuo iškrenta iš paramos sistemos, bet 5 eurai šeimai nėra kažkas tokio, iš ko būtų galima išgyventi.**“

[NVO] Vis tik ieškotis darbo dažnai yra nemotyvuoti ne tik asmenys auginantys vaikus. Neaktyvumo bei skurdo spąstuose atsiduria ir kiti socialinės paramos gavėjai. Fokus grupės dalyviai atkreipė dėmesį į įsiskolinimų turinčius asmenis: „**Mūsų tikslinė grupė kartais susiduria su antstoliais. Tai vėlgi yra sudėtinga ir problematiška.**“

[PG] Du asmenys iš šešių apklaustųjų teigė, jog turi įsiskolinimų. Šie teigė, jog būtent dėl įsiskolinimų jie nėra linkę ieškotis darbo. Paramos gavėjai pasakojo, jog dėl didelių išskaitymų iš atlyginimo, darbo ieškotis tiesiog neverta: „**Antstoliai... Tas ieškojimas darbo man... Nėra jokio noro, nes šiuo metu turiu daug antstolių.**“

[PG] Antstolių problema Lietuvoje yra ištisai opi. Kaip paaiškėjo tyrimo metu, dabartinė skolų išieškojimo tvarka yra glaudžiai susijusi ir su socialinės paramos teikimu bei gavėjų motyvacijos stoka: „**Ta parama gal skatintų mane ieškotis darbo, bet mane antstoliai labai smaugia.**“ Galiausiai, kaip teigė respondentė, galima daryti išvadą, jog, „**viskas susiję su antstoliais**“.

Taigi, išryškėjo paramos adekvatumo ir paskatų dirbti Lietuvoje paradoksas. Iš vienos pusės, socialinės paramos dydis yra neadekvatus minimaliems poreikiams patenkinti, tuo labiau investavimui į žmogų. Iš kitos pusės, daliai paramos gavėjų, t.y. gausioms šeimoms, su antstoliais susiduriantiems asmenims, iškyla paskatų dirbti problema dėl griežto darbinių pajamų testavimo skiriant socialinę paramą. Taigi, yra būtina subalansuoti socialinės paramos sistemą Lietuvoje taip, kad didesnis paramos adekvatumas neužkirstų kelio gavėjų paskatomis dirbti. To galima siekti, neįskaičiuojant dalies darbinių pajamų nustatant teisę į paramą, sureguliuojant susijusių teisės aktų nuostatas, ypač kas yra susiję su atskaitymais dėl susidariusių įsiskolinimų. Šios problemos buvo plačiau analizuotos Tinklo parengtoje „Įsiskolinimų studijoje“¹.

¹ Skurstančių žmonių įsiskolinimų ir jų priverstinio išieškojimo per antstolius problema Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://www.stopskurdas.lt/wp-content/uploads/2017/09/Studija.pdf>

3.3.2. Socialinės paslaugos: trūksta pagalbos įsidarbinti, šeimai, neformalaus vaikų ugdymo

[NVO] Kitas svarbus socialinės paramos komponentas – nepiniginė parama teikiant socialines paslaugas. Kaip pabrėžia nevyriausybinių organizacijų atstovai, „**visi galvoja didžiausia parama yra pinigais**“, tačiau kur dar svarbiau yra tai, jog „**asmuo turi gauti kompleksines paslaugas**“.

[PG] Kalbant apie aktyvias darbo rinkos priemones, tyrimo metu paaiškėjo, jog šios nėra paplitusios paramos gavėjų tarpe. Iš šešių apklaustųjų, tik dvi respondentės teigė dalyvavusios įdarbinimo priemonėse. Pirmoji respondentė teigė dalyvavusi profesiniuose mokymuose: „<...> **mokinausi socialinės darbuotojos padėjėja**.“ Respondentė pasakojo, jog mokymai buvo naudingi, tačiau, įsidarbinti nepadėjo: „**Naudos tai gal ir davė, bet šiaip darbo neturiu, nedirbu pagal tą specialybę**.“ Kita respondentė teigė dalyvavusi mokymuose „**kaip susirasti darbą**“, tačiau jokios mokymų naudos respondentė negalėjo įvardinti.

[NVO] Fokus grupės dalyviai pabrėžė, jog taip pat itin svarbu ir bendravimas su socialinės paramos gavėjais bei jų konsultavimas. Siekiant įgalinti paramos gavėjus, svarbu užmegzti ryšį, motyvuoti ir pastūmėti integracijos link: „<...> **per santykį vyksta labai didžiuliai pokyčiai integracijos procese**“. Organizacijų atstovai teigė, jog labai svarbu užmegzti žmogišką kontaktą su paramos gavėjais, gerinti asmens savivertę ir pasitikėjimą savo įgūdžiais.

[NVO] Viena iš diskusijos dalyvių pateikė pavyzdžių, kuomet asmenys, įtraukiami į nevyriausybinių organizacijų veiklą, užmezga santykius su jų darbuotojais, tobulina socialinius ir darbinius įgūdžius: „**Ji atėjo pas mus atlikti visuomenei naudingų darbų. <...> O po to ji pas mus gal net du metus buvo. Daugiau niekur nenorėjo eiti, tik pas mus. Galų gale ji įsidarbino, bet susitikus gatvėje nori užsukti ir vėl pas mus pabūti**.“ Darbuotoja pateikė ir kitą pavyzdį, kuomet įsitraukimas į nevyriausybines organizacijos dėka, moteris susigrąžino pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais: „**Ji buvo smurto auka, turėjo problemų su alkoholiu... <...> Ji sako man – „Grįžusi iš jūsu, aš tris dienas verkiau“.** Klausiu, kas buvo, kodėl verkei. Ji sako – „**Aš negalėjau patikėti, kad su manimi kas nors gali šitaip žmoniškai, gražiai elgtis.**““

[NVO] Vis tik labiausiai buvo pabrėžtos paslaugos šeimoms ir vaikų neformalus ugdymas. Fokus grupės dalyviai pabrėžė, jog socialinių įgūdžių ugdymas, kuris yra itin svarbus integracijai į visuomenę bei darbo rinką, turėtų prasidėti būtent ties vaikų ugdymu: „**Mes turime daugiau kalbėti apie ugdymą**.“ Kaip teigė diskusijos dalyviai, skurdo kultūra prasideda dar šeimoje, kuomet nenoras integruotis yra perimamas iš tėvų: „**Ir tada kyla klausimas, kodėl jie [jauni žmonės] nemato tikslo ir klausia: „Kam man dirbti? aš sėdėsiu namie. Taip gyveno tėvai, ir aš taip**

gyvensiu.““ Todėl itin svarbus yra vaikų ugdymas: „*Aš manau, kad mūsų pagrindinė misija yra orientuotis į vaikus. Ypatingai į tuos, kurie auga rizikos šeimose, į jaunus žmones, kad jie netęstų skurdo kultūros Lietuvoje...“*

[NVO] Kaip vieną iš priemonių, diskusijos dalyviai pažymėjo neformalaus ugdymo plėtrą. Ypatingai svarbus vaikų užimtumo didinimas, o taip pat ir socialinių įgūdžių ugdymas: „*Labai svarbus vaikų užimtumas, nuostatų formavimas ir kitokių galimybių rodymas...“* Reikia ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, skatinti vaikų ir jaunų žmonių užimtumą ir įsitraukimą į visuomenei naudingas veiklas. Būtina motyvuoti jaunus žmones, kurie, kaip teigė diskusijos dalyvė, „*didžioji dalis neišsivaizduoja, kad jie gali būti naudingi“*. Tuo pačiu diskusijos dalyviai džiaugėsi teigiamais pokyčiais: „*Dabar labai džiaugiuosi neformalaus ugdymo vaikams reforma.“*, „*Šiek tiek jaučiamas neformalaus pagerėjimas. Pavyzdžiui, autobusų pavėlinimas į kaimiškas vietas.“*

Apibendrinant, apklausa parodė, jog įdarbinimo paslaugų efektyvumas yra žemas, trūksta kompleksinės pagalbos šeimai, reikėtų plėsti neformalaus ugdymo paslaugas vaikams. Taip pat teikiant socialines paslaugas reikia užtikrinti paramos gavėjų orumą, stiprinti pasitikėjimą savo jėgomis, vystyti ne tik darbinius, bet ir socialinius klientų įgūdžius. Visose šiose srityse didesnis nevyriausybinių organizacijų įtraukimas padėtų padidinti paslaugų prieinamumą, spektrą, sudarytų konkurenciją valstybinių institucijų teikiamoms paslaugoms ir taip, galimai, prisidėtų prie paslaugų kokybės gerinimo, užtikrintų glaudesnę bei orų žmogiškąjį ryšį su paramos gavėjais. Taip pat yra svarbu stiprinti sąsajas tarp piniginių socialinės paramos ir socialinių paslaugų teikimo.

3.4. Iš paramos sistemos iškritę žmonės – “apie juos niekas nekalba”

Kaip buvo parodyta 1 skyriuje, po socialinės paramos reformos įgyvendinimo ženkliai sumažėjo paramos gavėjų skaičius. Dalis paramos gavėjų skaičiaus mažėjimo gali būti paaiškinta po krizės gerėjančia ekonomine situacija ir dideliais emigracijos mastais. Visgi, aukšti ir toliau didėjantys skurdo, socialinės atskirties ir nelygybės rodikliai Lietuvoje leidžia daryti prielaidą, jog dalis potencialių ar buvusių paramos gavėjų iš sistemos iškrito dėl sugriežtintų reikalavimų paramai gauti ir papildomų paskatų savivaldybėms taupyti lėšas socialinės paramos gavėjų sąskaita.

[NVO] Dėl šių priežasčių, tyrimo metu buvo bandyta išsiaiškinti, kaip gyvena paramos netekę asmenys. Nevyriausybinių organizacijų atstovai pastebėjo, jog iki šiol nėra informacijos ar tyrimų apie tai, kas nutiko su asmenimis, kurie paramos neteko: „*Jeigu aš neklystu, paramos gavėjų skaičius sumažėjo apie 18 proc., bet kas su tais žmonėmis atsitiko?<...> Apie juos niekas nekalba.“*

[NVO] Diskusijos metu nevyriausybinių organizacijų atstovai pateikė pavyzdžių, kuomet asmenims buvo nutraukta arba sumažinta socialinė parama, todėl asmenys susidūrė su dideliais sunkumais. Kai žmonės paliekami kapstytis patys, atsiranda didelė tikimybė, jog šie asmenys atsidurs dar didesnėje atskirtyje.

[NVO] Kaip buvo minėta anksčiau, pasitaiko atvejų, kuomet nutraukus socialinę paramą, asmuo netenka vienintelį savo reguliarių pajamų ir lieka su santaupomis, kurios ilgainiui bus išsekvotos, ir žmonės vis tiek atsidurs skurde. Nevyriausybinių organizacijų atstovai teigė, jog tokie atvejai nėra pavieniai bei pabrėžė, jog skurdas, socialinė atskirtis bei pajamų nelygybė yra visos visuomenės problema: „**Socialinė nelygybė [Lietuvoje] yra viena iš didžiausių Europos lygmeniu. <...> Ir skurstančių problema nėra tik skurstančių problema. Tai yra mūsų visų mūsų problema.**“

[PG] Tyrimo metu išryškėjo, jog dažnai asmenys, negaunantys paramos ir nesugebėję iš karto rasti darbo, gyvena iš santaupų: „<...> **čia pardaviau žemę ir parama man nutrūko, dabar aš negaliu gauti paramos <...> Aš, atseit, turėjau iš ko pragyventi ir daugiau paramos nebegaudavau.**“ Vis tik didžioji dalis respondentų minėjo, jog prašė artimųjų pagalbos: „**Iš esmės tai mums padėjo tėvai <...> jeigu mūsų tėvai negalėtų mums padėti, tai net nežinau, iš ko mes būtume tuo metu gyvenę...**“. Kiti respondentai taip pat pažymėjo, jog, jeigu ne artimųjų pagalba, šie gyventų visiškame skurde: „**Jeigu ne artimieji, man seniai būtų galas.**“, „**Aš gatvėj būčiau, jeigu ne artimieji. Ir su ištiesta ranka.**“

[PG] Interviu metu pašnekovai minėjo, jog nevyriausybinių organizacijos yra itin svarbios netekus valstybės paramos. Respondentai teigė, jog organizacijos padėjo netekusiems savivaldybių paramos apsirūpinti svarbiausiomis reikmėmis, pavyzdžiui, maistu.

[NVO] Kita dažna išeitis – emigracija netekus paramos: „<...> **žmonės emigravo. Tai yra akivaizdu, mes tą matom.**“

[PG] Interviu metu pašnekovė taip pat atskleidė, jog negavus paramos emigracija buvo vienintelė išeitis: „**Po truputį kabinomės, bet galiausiai vis tiek išvykom į užsienį <...> dabar viskas yra tvarkoje. Dirbame užsienyje ir užsidirbame. Galime sau leisti paatostogauti ir visa kita.**“ Tokie atvejai paneigia Lietuvoje plačiai paplitusį mitą, jog paramos gavėjai yra veltėdžiai ar tinginiai. Sėkmingai svetur įsikūrusių buvusių socialinės paramos gavėjų pavyzdžiai rodo, jog paramos dažnai prireikia dėl objektyvių gyvenimo aplinkybių, nesant įsidarbinimo galimybių ar pablogėjus sveikatai. Nesugebėjimas užtikrinti savalaikę ir adekvačią piniginę ir nepiniginę pagalbą prisideda prie rekordiškai aukštų mūsų šalies emigracijos mastų.

[NVO] Diskusijos dalyviai taip pat pasakojo, jog neretai nebelieka nieko kito, kaip tik susitaikyti su skurdu ir gyventi šia diena: „**Kita, tikriausiai žmonės susitaikė su savo skurdo aplinka. Išgyvenimo strategija kiekvieną dieną. Na, ir vegetuoja.**“

Šio tyrimo medžiaga pateikia tik atskirų žmonių ir nevyriausybinių organizacijų atstovų įžvalgas dėl iš paramos sistemos po reformos iškritusių žmonių situaciją. Tiek vienu, tiek kitu liudijimai rodo, kad be socialinės paramos gavėjų galimybės ir pasirinkimai yra labai apriboti. Išryškėjo, jog dažniausiai asmenys, negaunantys paramos ir nesugebėję iš karto rasti darbo, gyvena iš santaupų, kreipiasi artimųjų ar nevyriausybinių organizacijų pagalbos, emigruoja ar tiesiog susitaiko su skurdo aplinka. Visgi, socialinės paramos nepaėmimo ir iškritimo iš šios sistemos problematika turi būti detaliau nagrinėjama, taikant tiek kokybinius, tiek kiekybinius tyrimo metodus. Tai turėtų būti būtinas reformos vertinimo aspektas iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pusės.

3.5. Bendradarbiavimas su nevyriausybėmis organizacijomis – neišnaudota galimybė

Vienas iš svarbiausių socialinės paramos reformos aspektų – savivaldybėms suteikiamas lankstumas ir galimybė suburti vietos bendruomenes bei nevyriausybines organizacijas, kurios yra vertingos partnerės, identifikuojant gyventojų poreikius bei teikiant paslaugas.

[NVO] Tobulinant jau paminėtas socialinės paramos teikimo sritis, ženkliai prisidėti gali ir nevyriausybiniis sektorius, todėl svarbu pagerinti valstybinio ir nevyriausybiniio sektorių bendradarbiavimą teikiant paslaugas ir organizuojant išmokų teikimą – „**negalime visi atskirai darbuotis ir dubliuoti paslaugų <...> reikia visiems bendradarbiauti**“. Nevyriausybines organizacijas gali būti vertingu partneriu teikiant socialinę paramą, todėl itin svarbu išnaudoti visas galimybes ir skatinti savivaldybes labiau įtraukti nevyriausybinių sektorių, kartu planuoti ir dirbti, tuo pačiu ir stiprinant nevyriausybinių sektorių visoje Lietuvoje.

[NVO] Vis dėlto, kalbant apie bendradarbiavimą su savivalda, organizacijų patirtys gerokai skyrėsi. Diskusijos metu buvo pažymėta, jog savivaldos ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas yra kur kas stipresnis mažesniuose miesteliuose ir bendruomenėse: „**Pavyzdžiui, aš kaimą suprantu. Mieste neįmanoma sukurti bendruomenę.**“ Buvo paminėti teigiami pavyzdžiai, kuomet nevyriausybinių organizacijų darbuotojų ir savivaldos atstovų ryšys buvo itin glaudus: „**<...> nenoriu sutikti, kad nevyriausybinkai neįtraukiami į lėšų paskirstymą,**

sprendimus, kam teikti, kam neteikti paramos <...> seniūnai glaudžiau bendradarbiauja su socialine darbuotoja, kuri yra pavaldi rajonui. Taip pat ir su kaimo bendruomene. Jie susirenka, aptaria tuos klausimus.“

[NVO] Tuo tarpu kitų organizacijų atstovai pažymėjo, jog vis dar pasigenda bendradarbiavimo. Darbuotojai teigė, kad savivaldybės dažniausiai nėra linkusios išnaudoti visų joms suteiktų tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių. Net ir įvykus reformai, dauguma organizacijų nepajuto pokyčių, kalbant apie santykius su savivalda. Organizacijos nėra pakankamai įtraukiamos į lėšų panaudojimo ir paskirstymo sprendimų priėmimą: „<...> **kaip dirbti su savivalda, kad ji neapeitų nevyriausybinių sektoriaus, kuris yra arčiausiai žmonių?**“

[NVO] Kitą problemą, susijusią su reformos poveikiu nevyriausybinių organizacijų darbui, atstovai įvardijo kaip informacijos ir aiškumo trūkumą. Įvykus reformai, organizacijos nebuvo išsamiai informuotos apie pokyčius: „**Neinformavo niekas.**“ Nevyriausybinių organizacijų darbuotojai, nuolat dirbantys su socialinę paramą gaunančiais asmenimis, turėjo savarankiškai gilintis į įvykusius pokyčius tam, kad galėtų konsultuoti savo klientus: „**turi pats susirankioti [informaciją]**“. Diskusijos dalyviai teigė, jog dėl to iki šiol tenka susidurti su socialinės paramos teikimo tvarkos neaiškumais ir informacijos trūkumu. Pavyzdžiui, net fokus grupės metu buvo susidurta su pavyzdžiais, kuomet ir nevyriausybinių organizacijų darbuotojai nebuvo informuoti apie ilgalaikių bedarbių teisę gauti papildomas išmokas įsidarbinus: „<...> **kai kurie negirdėję, kad žmonės pusę metų papildomai gali gauti paramą.**“

[NVO] Kalbant apie darbo apimtį, nevyriausybinių organizacijų atstovai teigė iš esmės nepajutę esminių pokyčių ar teigiamo reformos poveikio. Diskusijos dalyviai minėjo, jog nepastebi skurdo Lietuvoje mažėjimo: „<...> [organizacija] **nepajuto nei sumažėjimo, nei padidėjimo. Kiekvieną dieną turime šimtus klientų, kuriems reikia pagalbos.**“ Vis tik buvo akcentuota, jog skurdas Lietuvoje vis gilėja: „**Bet skurdas gilėja. Jis yra gilesnis, kompleksiškesnis.**“

Apibendrinant, socialinės paramos priartinimas prie žmogaus galėtų vykti sėkmingiau, į šį procesą glaudžiau įtraukiant nevyriausybinių organizacijų tinklą. Čia svarbus nevyriausybinių organizacijų atstovų įtraukimas visuose paramos teikimo ar jos efektyvumo vertinimo etapuose, reguliarūs mokymai dėl paramos teikimo tvarkos pakeitimų, paramos sistemos tikslų, tampresnis tarpusavio savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas teikiant ne tik išmokas, bet ir paslaugas.

4. TYRIMO IŠVADOS

Piniginės paramos reforma pastūmėja tirti pertvarkos pasekmes paramos gavėjams bei su jais dirbančiais nevyriausybinų organizacijų atstovams. Gilinantį į tai, kokius teigiamus aspektus pastebi bei su kokiais iššūkiais susiduria minėti asmenys, buvo atlikti kokybiniai interviu su paramos gavėjais bei fokus grupės diskusija, kurioje dalyvavo nevyriausybinų organizacijų darbuotojai. Žemiau pateikiamos pagrindinės tyrimo išvados.

1. Socialinės paramos reforma ir pastangos priartinti paramos teikimą prie potencialių jos gavėjų yra judėjimas teisinga kryptimi, tačiau pastebimos ir reformos įgyvendinimo spragos, kurios byloja apie paramos teikimo nelankstumą ir bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis stoką. Reforma turi didelį potencialą taikliau ir efektyviau organizuoti piniginę paramą. Visgi, savivaldybės iki šiol nepakankamai išnaudoja joms suteiktas lankstumo galimybes, ypač didinant ar papildomai teikiant paramą, atsižvelgiant į individualias paramos gavėjų aplinkybes. Taip pat nepakankamai išnaudotos bendradarbiavimo galimybės su nevyriausybinėmis organizacijomis, organizuojant paramos teikimą, sprendžiant dėl nepanaudotų paramos lėšų paskirstymo, integruojant piniginę paramą ir paslaugas.

2. Neigiamai vertinamas savivaldybių sutaupyto lėšų naudojimas ne socialinėms reikmėms. Nevyriausybines organizacijas vieningai teigia, jog visos sutaupytos lėšos turėtų būti panaudojamos socialinėms reikmėms ir investavimui į kitas socialines paramos rūšis, tačiau iki šiol kai kurios savivaldybės sutaupytas lėšas naudoja reikmėms, nesusijusioms su socialine apsauga. Tokia situacija sudaro paskatą savivaldybėms taupyti paramos gavėjų sąskaita, o lėšų panaudojimas tampa netikslingu. Visgi, situacija gerėja – kasmet vis daugiau sutaupyto lėšų panaudojama socialinėms reikmėms. Šiuo atveju išvelgiamas svarbus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmuo, kuris turėtų būti stiprinamas.

3. Socialinės paramos sistema yra nepakankamai lanksti ir stokoja individualistinio požiūrio. Giežtas turto ir santaupų įskaitymas yra trumparegiškas, turint omenyje, jog netekus reguliarių pajamų santaupos galų gale bus išseikvotos kasdienėms išlaidoms ir asmuo atsidurs dar gilesniame skurde. Nepakankamai atsižvelgiama į tai, jog dalis asmenų neturi realių galimybių įsidarbinti. Su itin dideliais sunkumais susiduria asmenys turinys sveikatos problemų, iš įkalinimo įstaigų grįžę asmenys, susiduriantys su aplinkinių stigmatizacija, bei kaimo vietovių gyventojai, kuriems kyla darbo vietos pasiekiamumo problema. Darbą sunku suderinti ir asmenims, auginantiems vaikus, ypatingai nesant vaikų užimtumui. Nepaisant to, šiems asmenims šiuo metu parama taip pat gali

būti mažinama ilgą laiką nesusiradus darbo. Sistema stokoja teigiamų paskatų įsidarbinti ir struktūrų, kurios sudarytų galimybes tai padaryti.

4. Paramos gavėjai yra nepakankamai informuojami apie išmokų tvarką, todėl ne visuomet geba pasinaudoti visomis jiems suteiktomis teisėmis ir galimybėmis, o taip pat suprasti ir savo pareigas. Šiuo atveju yra itin svarbus paramos skyrių darbuotojų vaidmuo. Visgi, tyrimas atskleidė darbuotojų komunikavimo spragas, dėl kurių potencialūs paramos gavėjai susiduria su sunkumais dėl ne iki galo išaiškintų paramos teikimo sąlygų. Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems asmenims įstatymas yra vienas painiausių visoje socialinės apsaugos sistemoje, todėl su įvairiais neapibrėžtumais susiduria ne tik asmenys, kurie kreipiasi paramos, bet ir su jais dirbantys nevyriausybinės organizacijų darbuotojai. Dėl to nukenčia ir teikiamų socialinių paslaugų kokybė potencialiems paramos gavėjams.

5. Išmokos dydis neužtikrina minimalaus pragyvenimo lygio, tačiau mažina motyvaciją įsidarbinti dėl griežto papildomų pajamų įskaičiavimo. Šiuo metu skiriama išmoka nesiekia net minimalaus vartojimo poreikių dydžio, todėl paramos gavėjams vargiai užtikrinamas orus pragyvenimo lygis. Paramos dydis dar mažiau adekvatus kalbant apie palaipsniui vis mažinamą paramą. Visgi, čia iškyla paradoksas, kuomet dalis paramos gavėjų nėra motyvuoti įsidarbinti. Dėl griežto darbinių pajamų testavimo skiriant paramą paramos gavėjai susiduria su skurdo ir neaktyvumo spąstų rizika. Ypatingai ši problema paliečia įsiskolinimų antstoliams turinčius asmenis bei gausias šeimas.

6. Tyrimas atskleidė, jog įdarbinimo paslaugos nėra pakankamai efektyvios, taip pat pastebimas kompleksinių paslaugų šeimai stygius. Paramos sistema turi skatinti žmogų gyventi savarankiškai, o socialinės išmokos negali tapti pastoviu ir vieninteliu pajamų šaltiniu. Todėl socialinės ir integracinės paslaugos yra kertinis visos socialinės paramos elementas, kuris turi padėti integruoti skurde ir socialinėje atskirtyje atsidūrusius asmenis. Visgi, buvo pastebėta, jog esama paslaugų sklaida ir kokybė nėra pakankama. Taip pat pasigendama ir kompleksinių paslaugų šeimai, ypač tų, kurios užtikrintų vaikų užimtumą ir socialinių įgūdžių formavimąsi. Ne mažiau svarbus yra santykio kūrimas su socialinėje atskirtyje esančiais asmenimis, oraus žmogiškojo ryšio užtikrinimas ir pasitikėjimo savimi plėtra. Čia gali būti aktyviau pasitelkiamos nevyriausybinių organizacijos bei jų patirtis dirbant su skirtingomis klientų grupėmis.

7. Atliktas tyrimas parodė, jog iš socialinės paramos sistemos iškrenta ir tie, kuriems parama yra išties reikalinga, todėl sistema neužtikrina minimalių gyventojų poreikių, o skurdas ir socialinė atskirtis nėra mažinami pakankamai efektyviai. Netekę paramos asmenys gyvena iš santaupų, emigruoja, prašo artimųjų pagalbos arba tiesiog susitaiko su skurdo aplinka. Visgi nėra

pakankamai žinoma apie asmenis, kurie buvo atskirti nuo socialinės paramos sistemos. Nėra aišku, kiek yra atvejų, kuomet netekę paramos asmenys susiduria su skurdo arba socialinės atskirties rizika. Apie tai nėra pakankamai kalbama viešojoje erdvėje bei nėra išsamiai nagrinėta mokslininkų.

8. Daugeliu atveju nevyriausybinių organizacijų pagalba gali būti tinkamas problemos sprendimas, tačiau organizacijos pasigenda bendradarbiavimo su savivaldybėmis.

Nevyriausybinis sektorius gali būti vertingu partneriu priimant sprendimus dėl socialinės paramos skyrimo bei teikiant paslaugas ir grąžinant paramos gavėjus į darbo rinką, organizuojant paslaugas šeimai, tačiau daugeliu atveju savivaldybės nėra linkusios išnaudoti joms suteiktos galimybės pasitelkti nevyriausybinių sektorių. Visgi, tyrimo metu paaiškėjo, jog nevyriausybinių organizacijų patirtys skiriasi priklausomai nuo savivaldybės, o kaimo vietovėse ar mažesniuose miesteliuose, savivaldybių ir NVO tarpusavio sąveikos atvejai yra dažnesni nei dideliuose miestuose.

5. PARAMOS TOBULINIMO KRYPTYS

Tyrimo metu išryškėjo tokios pagrindinės socialinės paramos teikimo tobulinimo kryptys:

1. Skatinti glaudesnę savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą. Pasitelkti nevyriausybinės organizacijos skiriant paramą, skirstant nepanaudotas paramos lėšas bei teikiant paslaugas, ypač susijusias su neformaliu vaikų ugdymu bei kompleksine pagalba šeimoms, taip pat integracinėmis paslaugomis.

2. Didinti savivaldybių lankstumą ir individualistinį požiūrį į paramos gavėjus, skatinti jas labiau išnaudoti suteiktas teises. Skatinti savivaldybes koreguoti paramos dydį (ne tik jį mažinti, bet ir didinti) bei lanksčiau skirstyti paramą, atsižvelgiant į individualius paramos gavėjų poreikius.

3. Stiprinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmenį, informuojant ir apmokant savivaldybių skyrių ir nevyriausybinių organizacijų atstovus. Ministerijos vaidmuo yra ypač svarbus skatinant tikslingą sutaupytų paramos lėšų panaudojimą socialinėms reikmėms. Taip pat yra būtina geriau informuoti apie paramos įstatymo pakeitimus, akcentuoti socialinių paslaugų plėtros ir kokybės gerinimo svarbą, bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis potencialą.

4. Peržiūrėti minimalaus turto ir piniginių santaupų normatyvus teisei į socialinę paramą. Galimai padidinti numatytas turto bei pajamų normas.

7. Neįskaičiuoti dalį darbinių pajamų nustatant teisę į paramą. Siekiant išvengti skurdo bei neaktyvumo spąstų, skatinti paramos gavėjus įsidarbinti mažinant papildomų darbinių pajamų atskaitymus apskaičiuojant išmoką.

8. Sureguliuoti susijusių teisės aktų nuostatas, ypač atskaitymus dėl susidariusių išiskolinimų. Skatinti išiskolinimų antstoliams turinčių asmenų įsidarbinimą mažinant atskaitymus iš darbo užmokesčio.

5. Plėsti teigiamas nefinansines paskatas paramos gavėjų įsidarbinimui. Sudaryti sąlygas paramos gavėjų įsidarbinimui: plėsti socialinės ir integracines paslaugas, didinti darbo vietų pasiekiamumą, vaikų ir kitokios ilgalaikės priežiūros prieinamumą.

6. Didinti socialinės paramos prieinamumą ir efektyvumą ieškant būdų, kaip paramos gavėjai turėtų būti tinkamai informuojami apie jų teises bei įsipareigojimus. Taip pat didinti ir nevyriausybinių organizacijų informuotumą. Paprastinti paramos teikimo tvarką.

9. Įtraukti nevyriausybinių organizacijų tinklą į socialinės paramos tobulinimo procesą. Taip skatinti aktyvesnį nevyriausybinių sektoriaus įtraukimą ir stipresnį skurdą patiriančių asmenų atstovavimą. Taip pat didinti nevyriausybinių organizacijų informuotumą apie paramos sistemos pakeitimus.

10. Skatinti tolesnius tyrimus, kurie analizuotų paramos reformos pasekmes ir poveikį potencialiems paramos gavėjams bei asmenims, kurie po reformos išmokos neteko. Plačiau nagrinėti paramos nutraukimo atvejus, atkreipti dėmesį į paramos nutraukimo priežastis ir gilintis į dabartinę buvusių paramos gavėjų situaciją.

LITERATŪRA

1. Eurostat 2017a. At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex - EU-SILC survey (ilc_li02) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [žiūrėta 2017-09-20].
2. Eurostat 2017b. Gini coefficient of equivalised disposable income (ilc_di12) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [žiūrėta 2017-09-20].
3. Eurostat 2017c. Social protection expenditure (spr_exp_sum) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [žiūrėta 2017-06-20].
4. Eurostat 2017d. HICP (prc_hicp_midx) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> [žiūrėta 2017-09-20].
5. Lazutka R. 2014. The minimum income scheme reform in Lithuania. ISSN 1392-1258. *Ekonomika* Vol. 93(4).
6. Lazutka R. et al. 2013. *Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdančią savarankišką savivaldybių funkciją, perspektyvos*. LSTC: Vilnius.
7. Lietuvos bankas 2017. Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI. Naujausios ekonomikos prognozės. 2017 m. birželio mėn. prognozė. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujausios-ekonomikos-prognozes> [žiūrėta 2017-09-20].
8. Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. 2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1675, Žin., 2003, Nr. 73-3352.
9. Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. Naujoji redakcija. Nr. XI-1772, 2011-12-01, Žin., 2011, Nr. 155-7353 (2011-12-20).
10. Lietuvos statistikos departamentas 2017a. Išlaidos socialinei pašalpai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2017-06-20].
11. Lietuvos statistikos departamentas 2017b. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2017-06-20].
12. Navickė J. 2016. Asmens (šeimos) minimalių poreikių dydžio apskaičiavimo metodika, šio dydžio apskaičiavimas 2017 m. ir rekomendacijos dėl valstybės remiamų pajamų ir bazinės socialinės išmokos dydžių susiejimo su minimalių poreikių dydžiu. Ataskaita.
13. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2017. Savivaldybėse gerėja socialinei paramai skirtų, bet nepanaudotų lėšų panaudojimas. *Pranešimai spaudai*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/savivaldybese-gereja-socialinei-ms8t.html> [žiūrėta 2017-04-20].

Studijos autoriai dėkoja visiems tyrimo dalyviams – interviu respondentams bei fokus grupės dalyviams, atstovavusiems nevyriausybinės organizacijas.